

АРХЕОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОГО ТОВАРИСТВА ІСТОРІЇ ТА СТАРОЖИТНОСТЕЙ: ПЕРШИЙ КРОК

Великий внесок у розвиток археографії на Півдні України зробило засноване у 1839 р. Одеське товариство історії та старожитностей (далі – Товариство). Своєрідними рубежами у науковому житті Товариства були його “Записки”, що виходили до 1919 р. Перший том “Записок”, який з’явився друком у 1844 р., служить яскравою ілюстрацією п’ятирічного доробку Товариства у всіх сферах його діяльності.

Члени-засновники Товариства – Д.М.Княжевич (президент), О.С.Стурдза (віце-президент), М.Н.Мурзакевич (секретар), А.Я.Фабр, М.М.Кир’яков – з самого початку намагались здійснювати широку

програму у залученні до його складу якнайбільшого числа дослідників Південної України, які б розробляли різні напрямки історичної науки. Не дивно, що одним з них була археографія, адже традиція археографічної діяльності у регіоні і місті почала складатись ще напередодні виникнення Товариства¹.

У Статуті, прийнятому 1839 р., було зазначено, що Товариство засновується “для розповсюдження історичних і археологічних відомостей про Південну Росію, переважно про Новоросійський край і Бессарабію”. Там само було визначено шість основних завдань, які воно зобов’язувалось виконувати. Друге з них мало суто археографічне спрямування: “Зайнятись пошуком, розбором та поясненням документів і актів, що стосуються історії зазначеного краю”². В одному з наступних розділів Статуту було вказано на механізм за яким члени Товариства передбачали збирати історичні джерела: “Для досягнення своєї мети, всіма можливими засобами, Товариство передбачає послуги кожному, хто має на руках якийсь пам’ятник або документ, що стосується предмету його занять, прохаючи доставити його для дослідника, визначення або пояснення і якомога повного описання. Виконання цього Товариство покладає на одного або кількох членів з числа запропонованих президентом. Доставлений пам’ятник або документ, після описання, повертатиметься його власникові, а опис, якщо на це заслуговує, друкується для загального відому”³.

На початку 1840 р. на двох засіданнях – урочистому (4 лютого) та звичайному (14 березня) – президент Д.М.Княжевич висунув 13 пропозицій щодо діяльності Товариства як на найближчу, так і на віддалену перспективу. У п’ятих з них йшлося про: збирання документальних джерел на слов’янських, тюркських, романських та ін. мовах; відбір, переклад та видання з супровідними примітками і коментарями витягів з наративних джерел періоду античності і середньовіччя, насамперед тих, що торкались Південної України і Молдови (Новоросії і Бессарабії); збирання усних (легенди, казки, пісні тощо), лінгвістичних (назви населених пунктів, топоніми, гідроніми та ін.), поведінкових джерел (звичаї, свята, звички тощо)⁴. З цими пропозиціями Товариство погодилося, і на останньому із згаданих засідань було вирішено звернутись до всіх дійсних членів та кореспондентів зі спеціальним циркуляром (адже Д.М.Княжевич був попечителем Одеського учбового округу), в якому була викладена програма дій на майбутнє. Причому особливі прохання були направлені до керівництва Чорноморського флоту (М.І.Лазарев), Бессарабської області (П.І.Федоров) та єпархіального начальства⁵.

Програма, яку запропонував Д.М.Княжевич, значно розширила первинні плани членів-засновників. Її появу слід пов’язувати перш за все з тим, що завдяки М.С.Воронцову покровителем Товариства став великий

князь Олександр Миколайович, а імператор виділив на допомогу науковцям значні кошти (п'ять тисяч крб. асигнаціями). Як зазначили пізніше самі члени Товариства, з початком 1840 р. у його житті розпочалась нова доба⁶.

Отже, вже протягом першого року існування Товариства у його програмних документах було визначено такий напрямок діяльності як археографія, який передбачав збирання, опис та публікацію історичних джерел.

Пошук історичних джерел вівся у Товаристві різними шляхами. У перші роки вагоме місце посідали архівні експедиції. Так, у 1839 р. М.Н.Мурзакевич здійснив подорож до архіву скасованої фортеці Св. Дмитра Ростовського (неподалік сучасного міста Ростов-на-Дону у Росії). Власне мандрівка відбулася ще до офіційного відкриття Товариства, але майбутній секретар подбав, щоб з майже шести сотень відібраних документів кінця XVII-XVIII ст. 78 потрапили у розпорядження цієї наукової установи⁷. Подорож А.О.Скальковського по відомчих архівах Новоросії, здійснена у травні - липні 1839 р. також не входила до програми діяльності Товариства. Проте він звітував про неї на одному з засідань і згодом передав до його зібрання 14 копій документів з архіву колишнього Катеринославського намісництва⁸. Не залишалась поза увагою членів Товариства і Одеса. На урочистому засіданні 4 лютого 1840 р. О.С.Стурдза зробив доповідь "Про документи і старі грамоти стосовно історії Молдавії і Бессарабії", які він бачив в Одеському міському музеї. У квітні 1841 р. Товариство одержало дозвіл на упорядкування архіву фортеці Св. Єлисавети (сучасний Кіровоград). Доручено було зайнятись цим Г.І.Соколову, який наступного року представив Товариству 37 копій документів про заселення Південної України. Розшук писемних джерел був одним (хоча і не головним) із завдань подорожей, які здійснили Д.М.Княжевич і М.І.Надеждін (1840-1841) по Молдові, Румунії та південно-слов'янських землях, В.В.Григор'єв та О.Ф.Негрі (1843) по Криму. Активний пошук єврейських старожитностей проводив на Кавказі (Дербент) та у Криму (у синагогах Чуфут-кале, Карасубазарі, Ескі Кримі, Феодосії) А.С.Фіркович. Він представив Товариству кілька десятків стародавніх рукописів зі святого писання, що містили багато написів на берегах і мали великий інтерес для маргіналістики⁹.

Основним джерелом постачання історичних матеріалів Товариству були індивідуальні "представлення" або подарунки його почесних, дійсних членів, кореспондентів або сторонніх осіб. Останні, проте, незабаром після дарунків могли отримати статус "здобувача" ("соревнователя") як це було у випадках з таврійським муфтієм Сеїд Джеміль-Ефенді або О.С.Ключарьовим з Кам'янець-Подільського.

"Предсталення" значно переважали над дарунками. Тому збирання історичних джерел зростало досить повільно. Причому серед поповнень

перших років переважали плани, карти, схеми, малюнки і навіть картини, яких на початку 1841 р. уже нараховувалось 55, а у листопаді 1844 р. стало 89. Зібрання власне рукописів вперше зафіксовано у “Звіті” Товариства лише 1843 року у кількості десяти. Через рік воно збільшилось лише на дві одиниці. Отже, дарунки писемних джерел були в цей період поодинокими. Найбільше виділялись тут М.Н.Мурзакевич, архієпископ Херсонський і Таврійський Гавриїл (В.Ф.Розанов), О.І.Казначєєв.

Зазначимо, що надіслання історичних джерел в тимчасове використання (і механізм роботи з ними) передбачалось саме Статутом Товариства (про що йшлося вище). На наш погляд це було зроблено для заохочення різноманітних власників історичних матеріалів ознайомити з ними науковців, адже Товариство на них не зазіхало. Крім того, ця наукова установа за відсутністю великих коштів (незважаючи на фінансову підтримку імператора) не могла збільшити своє зібрання рукописів шляхом купівлі. Додамо, що по-перше вона не мала і відповідного приміщення для збереження значної колекції.

Протягом перших п'ятьох років писемні джерела Товариству постачали (або сприяли цьому) кілька десятків осіб. Серед них, крім названих вище, були: В.С.Андрєєв, С.Бобович, О.О.Борзенко, Гавриїл (архієпископ Рязанський), С.А.Гембачов, студент Катруца, П.І.Кеппен, Д.М.Княжевич, М.М.Кумані, М.П.Лазарєв, В.А.Линовський, Ф.І.Ляликов, О.Ф.Негрі, О.М.Павлов, С.В.Сафонов, А.Я.Фабр, П.І.Федоров, А.С.Фіркович, Є.П.Шевельов, І.П.Яковенко та інші¹⁰.

Серед історичних джерел, що надходили до Товариства переважали матеріали з історії Південної України. Причому спочатку це були документи та інші рукописи з історії Криму та Кримського ханства. Але уже у 1840 р. почали з'являтися джерела, які географічно і хронологічно виходили за ці межі. Багато було накопичено матеріалів з історії Молдови. Траплялись документи з історії інших регіонів України, Росії, Греції.

14 травня 1840 р. президент Д.М.Княжевич поставив питання про створення комітету для складання попереднього плану видання праць членів Товариства. До складу цього комітету увійшли: президент, віце-президент, секретар та М.І.Надеждін і В.В.Григор'єв. Незабаром (31 травня) вони представили план майбутнього видання, яке пропонувалось назвати “Записками Одесского общества истории и древностей”. Передбачалось, що воно складатиметься з трьох відділень: 1) дослідження (“исследования и рассуждения”); 2) збірка матеріалів; 3) т.з. “суміш”.

Перше відділення поділялось на чотири розділи – археологія, історія, географія та статистика. Відзначимо, що у першому розділі за статтями власне археологічними мали розміщуватись “статті археографічні”, які, на думку членів комітету, мали містити “описання і дослідження пам'яток

писемних, що могли б слугувати джерелом для історії, географії і статистики минулих часів”. Мова йшла явно про джерелознавство, яке, проте, було представлене і в інших елементах першого відділення.

Велике місце у майбутньому виданні відводилось збірці документів. До першого її розділу віднесено пам’ятки речові, тобто публікації написів, малюнків монет, інших археологічних і зображальних джерел. Другий розділ – “пам’ятки писемні і офіційні (документи і акти)” з точними перекладами і необхідними поясненнями. Третій – “пам’ятки писемні неофіційні” – відводився для наративних джерел (включаючи легенди), які могли бути надруковані повністю або в уривках чи витягах. Четвертий – усні пам’ятки (народні пісні, сказання, перекази, прислів’я тощо). П’ятий розділ називався бібліографічним бюлетенем і в ньому мав наводитись перелік видань давніх і нових авторів, що торкалися предмету занять Товариства.

На засіданні 31 травня 1840 р. було вирішено перетворити згадуваний комітет у редакційний комітет і наділено його чіткими правилами для підготовки до видання тому “Записок”. Згідно цих правил всі надіслані матеріали, після обговорення, направлялись до новоствореного комітету, і саме там вирішувалось: де, коли і в якому обсязі їх друкувати¹¹.

Видання “Записок” виявилось важкою і затяжною справою. На урочистому засіданні Товариства 22 березня 1842 р. Д.М.Княжевичу довелось говорити про перешкоди, що виникли під час підготовки першого тому. У квітні того ж року президент повідомив про зібрання достатньої кількості матеріалів необхідних для його сформування, але остаточне визначення його змісту відклали на осінь. Деякі члени Товариства почали здійснювати самостійні видавничі, в тому числі і археографічні, проекти. Так, архієпископ Гавриїл (В.Ф.Розанов) видав за цей час цінне наративне джерело з історії запорозького козацтва – “Устное повествование бывшего запорожца жителя Екатеринославской губернии и уезда, селения Михайловки Никиты Леонтьевича Коржа” (Одеса, 1842. 95с.)

Восени 1842 р. подача матеріалів до “Записок” тривала, комітет зволікав і на початку 1843 р. президентові знову довелось пояснювати громадськості причини затримки. Проте і після цього редакційний комітет ще протягом року формував том, здійснював редакційну роботу, проводив деякі видавничі заходи (підбір шрифтів, літографування і підготовка факсимільних відтворень документів тощо) та ... приймав нові матеріали. Лише 29 серпня 1844 року Д.М.Княжевич представив Товариству перший том “Записок”¹².

Том, як і передбачалось складався з трьох відділень. Перше з них (“Рассуждения и исследования”) зазнало найменших змін. Воно поділялось на чотири розділи (“Археологія”, “Історія”, “Географія”, “Статистика”), які включали сім статей. У трьох з них – С.В.Сафонова “Остатки греческих

легионів в Росії, или нынешнее население Балаклавы”, М.І.Надеждіна “О местоположении древнего города Пересечина, принадлежавшего народу угличам” та А.О.Скальковського “Сравнительный взгляд на Очаковскую область в 1790 и 1840 годах”¹³ – було опубліковано документи.

У своїй статті С.В.Сафонов “для переконливості оповідання” вніс у канву описуваних подій шість документів (с. 209-214, 216-219, 225). Вони торкаються історії переселення архіпелазьких греків на південь України (1764-1797). М.І.Надеждін, готуючи статтю про один міських центрів східних слов’ян Пересічень, намагався пов’язати його історію з населеним пунктом у Бессарабській області (нині селище Пересічене Оргіївського району Республіки Молдова). На прохання Товариства бессарабський військовий губернатор П.І.Федоров допоміг віднайти і представив авторові список і переклад грамоти молдавського воєводи Іллі (1396) (тут є неточність, оскільки у згаданому році воєводою був Штефан I, а воєвода Ілляш (Іліе) правив у 1432-1433, 1435-1436 та 1436-1442 рр.). Обидва тексти було надруковано у примітках до статті М.І.Надеждіна. А.О.Скальковський у своїй статті опублікував два рапорти катеринославського губернатора В.Каховського (1792), в яких містились описи приєднаної у 1791 році до Російської імперії Очаківської області (с.260-266). Вони не увійшли свого часу до першої частини його твору “Хронологическое обозрение истории Новороссийского края” (1836), на сторінках якого також можна знайти опубліковані документи. А згадані рапорти В.Каховського А.О.Скальковський знайшов лише у 1839 р. в Херсонському губернському архіві під час чергової архівної подорожі.

Відділення друге першого тому “Записок” – “Збірка матеріалів” – зазнало деяких змін. Перший його розділ було названо “Пам’ятки монументальні” і присвячено, в основному, написам і монетам. Другий розділ – “Документи і акти” – є суто археографічним і в ньому міститься сім публікацій. Відкриває розділ догвірна грамота сербського короля Стефана Уроша I Великого з містом Дубровник (1254)¹⁴. Сербські землі звільнились наприкінці XII ст. від візантійського панування і король Стефан Урош проводив політику їх об’єднання. В цій справі він намагався залучити на свій бік заможні далматинські міста і насамперед найпотужніший серед них Дубровник (сучасна Хорватія). Оригінал цієї грамоти передав у власність Товариству Д.М.Княжевич, до якого вона потрапила від Є.Обреновича – колишнього президента Ради Сербського князівства (яке користувалось на той час правами автономії у складі Османської імперії). Копію її ще у 1840 р. надрукував у Белграді П.Карано-Тврткович в “Сербских споменицах”, але редакційний комітет вирішив оприлюднити і оригінал. На жаль упорядник (М.Н.Мурзакевич) не надрукував перекладу, хоча у примітках разом з детальним описом самого документу подав його стислий зміст.

Одним з перших придбань Товариства були два ярлики, що належали хану Золотої Орди Тохтамишу (Гійас ад-дін Токтамиш) (1382) та кримському хану Сеадет-Гірею (Саадет-Гірей) (1523), і які були земельними пожалуваннями¹⁵. Свого часу їх було передано новоросійському і бессарабському генерал-губернатору як доказ прав власності на землю в Криму. У 1838 р. М.С.Воронцов переправив документи до Азіатського департаменту Міністерства іноземних справ. Звідти вони повернулись з перекладом Я.О.Ярцева і потрапили у розпорядження Товариства. Археографічною обробкою їх спочатку зайнялись О.О.Борзенко та В.В.Григорьев, але довести до друку було доручено останньому. Василь Васильович Григорьев (1816-1881), автор "Історії монголів" (1834), професор східних мов у Рішельєвському ліцеї (1838), один з головних сходознавців у Товаристві (до свого від'їзду з Одеси у 1844 р.), не лише опублікував ярлики з перекладами (с.338-342), але і підготував ґрунтовний коментар.

Далі у розділі опубліковані ще дві грамоти молдавських воевод (господарів). Перша – земельне пожалування Олександра Доброго (Александру чел Бун) (1407), за якого влада господарів у Молдавському князівстві значно зміцнилась. Цей документ подарував Товариству М.І.Надеждин, який придбав його під час мандрівки по Молдові¹⁶. Упорядника, який після тексту оригіналу "для ліпшого розуміння" подав текст грамоти тодішньою російською транслітерацією, ретельний опис документу і текстуальні примітки, не зазначено, але є всі підстави вважати ним секретаря М.Н.Мурзакевича¹⁷. Друга – грамота (копія) восводи Антіоха Кантемира на підтримку Кипріанівського монастиря (1698)¹⁸. Її представив Товариству кореспондент І.А.Нелідов, а підготував до друку, ймовірно, все той же М.Н.Мурзакевич (хоча в своїй "Автобіографії" він про це не пише).

Після грамот молдавських господарів редакційний комітет вирішив, за хронологією, надрукувати грамоту і указ російського царя Петра І. Грамоту (від 1 жовтня 1704 р.) адресовано полковникові Ізюмського полку Ф.В.Шидловському. В цьому об'ємному документі мова йде про необхідність наведення порядку на південному прикордонні цього наймолодшого тоді полку на Слобідській Україні. Зокрема говорилось про правобережжя Сіверського Донця, район торських і бахмутських соляних промислів – регіон, який був зоною спільного заселення і господарчої діяльності запорозьких і донських козаків, населення слобідських полків і Гетьманщини, і в той же час був об'єктом нападу татар. Копію грамоти доставив архієпископ Гавриїл (В.Ф.Розанов). Згодом у розпорядженні Товариства опинилось ще кілька її списків, але всі зусилля знайти оригінал виявились марними. Тому було вирішено надрукувати зведений із всіх списків варіант, а за основу взяти примірник архієпископа Гавриїла¹⁹. Упорядник як і в попередньому випадку залишається невідомим.

Указ Петра I (від 21 вересня 1724 р.) про розшуки кам'яного вугілля у басейні Дону у межах тодішньої Воронежської губернії (сучасна територія Росії) М.Н.Мурзакевич знайшов в архіві фортеці Св. Дмитра Ростовського. Сам же він його підготував до друку і опублікував з невеличкими примітками і таким самим коментарем²⁰. З того ж самого архіву він опублікував ще один документ – донесення російського резидента при кримському хані Олександра Никифорова про обставини позбавлення влади Крим-Гірея і передачу ханського престолу турецьким урядом Селім-Гірею III у 1764 р.²¹

Третій розділ другого відділення також змінив назву. Тепер це були “Повествования и сказания”, які обмежились у першому томі однією археографічною публікацією. До одного з перших придбань Товариства належали наративні джерела, які представили С.В.Сафонов та О.І.Казначєєв. Перший з них одержав від мурзи М.Аргінського зроблений у 1812 р. Азметмурзою список “Історії кримських ханів” (назва умовна) невідомого автора на турецькій мові. Другий подав рукопис під назвою “Сказання про те, хто були ханами в Криму з 880 по 1191 рік хіджри”. Обидва рукописи було передано на розгляд В.В.Григорьєва, який на засіданні 31 грудня 1839 р. повідомив про необхідність їх опублікування. Щоправда другий рукопис був уже 1833 року надрукований на французькій мові в “Journal Asiatique” і мав кілька списків, які варто було б розшукати. На засіданні вирішили передати опіку над першим рукописом до О.Ф.Негрі, оскільки В.В.Григорьєв тимчасово від'їжджав до Петербургу, а стосовно другого – підготовку до друку на деякий час відклали²².

Олександр Федорович Негрі (1784-1854) – дипломат і науковець, за визначенням суворого М.Н.Мурзакевича “хороший орієнталіст”, який оперативно перекладав все, що йому потрапляло до рук і торкалось Сходу²³. Спочатку він планував здійснити значне і, ймовірно, окреме видання. Воно мало містити вказівки на різночитання у всіх можливих списках, докладні географічні і лінгвістичні примітки, і могло стати врешті посібником для вивчення тюркських мов²⁴. Проте рукопис “Історії кримських ханів” не виправдав сподівань сумлінного дослідника і в “Записках” він вирішив опублікувати лише уривки з 257-сторінкового тексту²⁵. Після стислої характеристики рукопису упорядник лаконічно передав зміст майже п'ятої частини тексту, присвяченої оповіданням від Адама до Чингіз-хана. Лише після цього він почав наводити витяги з рукопису. Більш детально джерело наводиться розпочинаючи з засновника династії кримських ханів Хаджи-Гірея. Завершує своє оповідання автор правлінням Арслан-Гірея (1748-1756). Зазначимо, що упорядник обмежився мінімумом текстуальних приміток.

“Сучасна бібліографія” – така, трохи змінена від первинного плану, назва останнього розділу. Його зміст, а також протоколи і звіти, свідчать,

що члени Товариства чітко реагували на появу видань, в тому числі і археографічних, присвячених історії краю. У першому томі наведено огляди дев'яти книг, серед яких сім – публікації наративних джерел. Це видання творів античних авторів (підготував П.В.Бекер), подорожі 30-х рр. XIX ст. П.С.Всеволозьського (М.І.Надеждин), А.М.Демидова (К.П.Зеленецький), Й.Г.Коля (В.М.Княжевич), маршала О.Мармона (Д.М.Княжевич) та збірка різноманітних матеріалів, яку упорядкував О.Пржездецький (В.А.Линовський)²⁶. Всі згадані видання з'явилися протягом 1839-1841 рр. у Вільні, Дрездені, Лейпцігу, Москві і Парижі. Отже, у порівнянні з первинним планом, відпав один розділ (з усіма пам'ятками).

У третьому відділенні першого тому під назвою “Суміш”, яке складається з трьох розділів – “Літопис Товариства”, “Кореспонденція” та “Повідомлення”, археографічне значення має останній. В ньому представлена камеральна археографія – описи джерел, що за якихось причин не могли бути надруковані. Перший опис – п'ять документів турецькою мовою (переважно султанські фірмани) з історії Молдови кінця XVII - XVIII ст., на які свого часу звернув увагу в Одеському міському музеї О.С.Стурдза²⁷. Хоча у “Звіті” Товариства укладачем опису названо В.В.Григорьєва, є підстави визнати авторство за О.Ф.Негрі²⁸. Безумовно, укладачами наступного списку з 15 документів, які представили Товариству Сєйд Джеміль-Ефенді, С.Бобович, О.О.Борзенко, Є.П.Шевельов та Катруца, є О.Ф.Негрі та В.В.Григорьєв, а не лише останній, як зазначено у згаданому “Звіті”. У цьому списку названо шість фірманів турецьких султанів і дев'ять ярликів кримських ханів, які охоплюють час з 1543 по 1778 рр.²⁹ Також звертає на себе увагу джерелознавчий огляд директора Одеського єврейського училища Б.Штерна про знахідки, які зробив він і євпаторійський учитель А.С.Фіркович. І хоча там нема докладного переліку відшуканих матеріалів, читач отримує досить повне уявлення про 133 пам'ятки, які хронологічно охоплюють період з 598 по 1817 рр.³⁰ До камеральної археографії можна віднести також список малюнків відомого українського мандрівника першої половини XVIII ст. В.Григоровича-Барського, який склав М.Н.Мурзакевич (один малюнок було опубліковано). 50 оригінальних малюнків, які вважалися на той час втраченими з зображеннями святих місць Близького Сходу, монастирів і церков Греції, передав Товариству у 1841 р. архієпископ Гавриїл (В.Ф.Розанов)³¹.

Одним з напрямків діяльності Товариства було збирання історіографічних джерел. У цей час було придбано цілу низку невиданих і невідомих творів видатних археологів І.П.Бларамберга та П.Де-Брюкса³², хоча у першому томі жодного з них не було надруковано. Також там не відбився такий напрямок діяльності як переклади уривків з античних авторів стосовно Північного Причорномор'я. Ініціатором цієї справи був вчитель грецької школи М.Г.Палеолог, який представив переклади з багатьох

класиків, в тому числі Гомера, Геродота, Гесіода, Арістотеля тощо. Робили також переклади з античних джерел і інші автори (О.Ф.Панагюдор-Ніковул). Перекладались твори вірменського історика V ст. Мойсея Хоренського (Г.К.Айвазовський) та Константина Багрянородного (М.П.Протопопов)³³.

Таким чином, на сторінках першого тому “Записок” нараховується 11 публікацій та чотири описи джерел. Публікації репрезентують 17 документів і одне наративне джерело, які торкаються історії України, Молдови, Росії, Сербії і Хорватії, охоплюючи період з XIII - до середини XVIII ст. (тексти джерел займають у томі понад 10 відсотків його обсягу). В описах історичних матеріалів перелічено 71 і згадано 133 одиниці різноманітних джерел. Не були надруковані у першому томі внаслідок заборони Петербурзького комітету духовної цензури “Життя” Стефана Сурзького (VIII ст.) та Іоанна Сучавського (XIV ст.)³⁴

Методика видання історичних джерел у першому томі не була ще досконалою. Рівень її у різних випадках, навіть у межах кожного з трьох розділів, де вони були надруковані, відрізнявся. Слід відзначити прагнення археографів Товариства якнайточніше передавати тексти джерел (кілька публікацій супроводжувались навіть факсимільними відтвореннями документів), намагання супроводжувати їх хоча б елементарним науково-довідковим апаратом. У той же час майже всім публікаціям бракувало докладних передмов і ґрунтовних коментарів.

Отже, протягом перших років існування Одеське товариство історії і старожитностей розпочало здійснювати, разом з іншими напрямками діяльності, широку археографічну програму. Внаслідок цього його члени знайшли, зібрали, придбали або ознайомились зі значною кількістю історичних джерел. Частина їх була опублікована і описана на сторінках першого тому “Записок”, який став першим підсумком і основою для подальшої археографічної діяльності Товариства.

ПРИМІТКИ:

1. Хмарський В.М. Початок археографічної діяльності в Одесі // *Записки історичного факультету ОДУ. Вип. 4. - Одеса, 1997. С.183-186.*
2. *Устав Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1839. С.1.*
3. *Там само. - С.12.*
4. *Державний архів Одеської області (далі - ДАОО). - Ф.93. - Оп.1. - Спр.1 - Арк.21зв. - 22.*
5. *Отчет о состоянии и действиях Одесского общества истории и древностей (далі - Отчет 1840). - Одесса, 1841. - С.7-8.*
6. *Учреждение, состав и действия Общества // Записки Одесского общества истории и древностей (далі - ЗООИД). - 1844. - Т.1. - С.567,571.*
7. *Там само. - С.575; Мурзакевич Н.Н. Автобиография. - Одесса, 1889. - С.142-143.*
8. *Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського. - Ф. V - Спр.614. - Арк.13-18.*
9. *Учреждение, состав и действия Общества. - С.574-576; Отчет 1840. - С.14; Отчет о путешествии, совершенном в 1840 и 1841 годах по Южно-Славянским землям / ЗООИД. - 1844. - Т.1. - С.518; ДАОО. - Ф.93. - Оп.1. - Спр.1. - Арк.141.*

10. Отчет 1840. – С. 4, 7, 14; Отчет Одесского общества любителей истории и древностей с 1-го января по 14-е ноября 1841 года. – Одесса, 1842. – С. 2, 12; Отчет Одесского общества истории и древностей, с 14 ноября 1841 по 14 ноября 1842 года. – Одесса, 1843. – С. 5, 15, 21, 22; Отчет Одесского общества истории и древностей, с 14 ноября 1842 по 14 ноября 1843 года. – Одесса, 1843 (далі – Отчет 1843). – С. 14, 20, 21; Отчет Одесского общества истории и древностей, с 14 ноября 1843 по 14 ноября 1844 года. – Одесса, 1845 (далі – Отчет 1844) – С. 17; ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 9, 28, 37, 42, 54, 60, 76зв., 110, 156зв.
11. Отчет 1840. – С. 11-13; ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 28зв., 32зв., 34зв.
12. ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 88, 90-90зв., 108, 112зв., 124, 129, 148, 162. Про причины затрилки виходу першого тому "Записок" див. ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. [I-IV].
13. ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 205-238, 244-256, 257-276.
14. Договорная грамота сербского крля Стефана Уроша с Дубровником (Рагузою) // Там само. – С. 335-336.
15. Ярлык Тохтамыша и Сеадет-Гирея // Там само. – С. 337-346; Отчет 1840. – С. 4; Отчет 1843. – С. 15; Отчет 1844. – С. 5.
16. Грамота молдавского воеводы Александра, о пожаловании Михаила Попши, за службу, двумя селами // ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 346-348.
17. Мурзакевич Н. Н. Автобиография. – С. 163.
18. Грамота, данная монастырю Киприана в Бессарабии, Антиохом Константином Воеводою Молдо-Влахийским, в 1698 г. // ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 349-351.
19. Грамота Петра I-го, 14 октября 1704 года // Там само. – С. 351-372.
20. Указ Петра I-го, 21 сентября 1724 года о приисках каменного угля // Там само. – С. 372-374.
21. Донесение российского резидента при крымском хане Никифорова о низложении Крым-Гирея // Там само. – С. 374-378.
22. ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 15зв., 16.
23. Мурзакевич Н. Н. Автобиография. – С. 146-147.
24. Отчет 1840. – С. 4.
25. Извлечения из турецкой рукописи Общества, содержащий историю крымских ханов // ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 378-392.
26. Там само. – С. 433-436; 438-515.
27. Турецкие акты, хранящиеся в Одесском городском музее // Там само. – С. 637-638.
28. Отчет 1844. – С. 15; Отчет 1840. – С. 14; ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 637; ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 47-48.
29. Татарские и турецкие акты, доставленные в Общество // ЗООИД. – 1844. – Т. 1. – С. 638-640.
30. Древние еврейские кодексы и другие памятники // Там само. – С. 640-649.
31. Рисунки Василия Барского // Там само. – С. 649-651.
32. Приобретение Обществом неизданных сочинений Бларамберга // Там само. – С. 652; Приобретение Обществом сочинений дю-Брюкса // Там само. – С. 652-653.
33. Отчет 1840. – С. 16; Отчет 1844. – С. 6; ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 9-9зв.
34. ДАОО. – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 135.